

Світи вигнання та ілюзій

Урсула Ле Гвін

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Н. Михаловська

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Передмова

Амаль ель-Мохтар 1

У збірці публіцистичних і літературно-критичних текстів Урсули Ле Гвін «Хвиля свідомості», виданій 2004 року, є цікаве двосторінкове есе «Бути прийнятою за граніт». Назва твору жартівлива, вона обіграє схожість зі словосполученням «гарантована чи постійна величина». У цьому есе письменниця заявляє, що вона не граніт, а радше болото.

Я не граніт і не слід вважати мене такою... Граніт не приймає слідів людських ніг. Відкидає їх. Граніт творить гірські вершини, а потім люди зв'язуються мотузками, накладають на взуття шипи і здійснюються на ці вершини. Для них це тяжка, виснажлива, ризикована затія, і вони можуть переживати сильні емоції, але граніт не відчуває нічого. На нього це не справляє жодного враження і він ніяк не змінюється... Я змінилася. Ви мене змінюєте. Не приймайте мене за граніт 2.

Я вважала Ле Гвін постійною величиною. Коли 2018 року вона померла, я могла помістити в її житті майже три свої. Вона існувала завжди, як гора чи сонце, і легко було набрати певності, що так буде і в майбутньому. Тоді я не знала її найзнаменитіших творів: «The Left Hand of Darkness», «The Dispossessed», — книжок, завдяки яким вона стала першою жінкою, що здобула премію Г'юго за найкращий фантастичний твір, а ще за п'ять років — першою жінкою, що здобула її двічі. З неусвідомленою самовпевненістю молодості я постановила прочитати їх, коли авторка ще буде з нами, і порозмовляти з нею про них. Уявляла собі, що якось зустріну її в ідеальних умовах, завдяки яким здаватимуся доволі цікавою співрозмовницею, і розпитаю про поезію, про те, як це — бути жінкою середнього віку у сімдесятих роках, а ще про наукову фантастику. Її відхід приголомшив мене сильніше, ніж цього можна було сподіватися з огляду на моє мізерне знання її творчості. Але

така вже була Ле Гвін: втратити її означало втратити світ, який я прагнула відвідати.

Я прийшла до творів Ле Гвін і рано, і пізно водночас. З одного боку, вона ввела мене у світ науково-фантастичної літератури. «Тих, хто покидають Омелас» — знамените оповідання Ле Гвін про прекрасне місто, існування якого залежить від мук однієї безталанної дитини, — я прочитала у віці восьми чи дев'яти років, коли була для нього дуже замалою, у старому подертому сусідському збірнику «Література і процес писання». Пам'ятаю, як гостро відчула я різницю між «Омеласом» і всім решта в цій антології: яскравіші барви, чистіший голос, а на закінчення — беззвучний вибух у свідомості. Що кілька років я поверталася до «Омеласа», знаходячи там іншу історію, захоплюючись умінням цього твору знімати з якоря мої усталення і скеровувати їх у новому напрямку, у напрямку пошуку.

З другого боку, минуло десятиліття, перш ніж я прочитала якийсь інший твір Ле Гвін, і прочитала погано, байдуже. З «Чарівником Земномор'я» зустрілася у вісімнадцятилітньому віці, коли зухвало зважилася на курс сучасної літератури фентезі, до якого сама могла скласти навчальну програму. Але в пізні дев'яності і на початку двотисячних шкіл чарівників і юнганських тіней було хоч греблю гати, вони заповнювали всі комікси і романи, що мені подобалися. У какофонії сортувальних капелюхів і Гуртожитків із власними кольорами «Чарівник Земномор'я» здавався безбарвним, нудним, — я помилилася, прийнявши за вторинний твір, що насправді був основоположним. Проминуло ще кілька років, перш ніж я знову відвідала Земномор'я і знайшла там скарб.

Та невдовзі після відходу Ле Гвін я прочитала «The Day Before the Revolution» — коротке оповідання, приквел до «The Dispossessed», — і воно мене вразило до глибини душі. Це розповідь

про останній день старої жінки, яка з трепетом наближається до кінця плідної праці свого життя, оглядаючись назад, у минуле, на все, в чому вона собі відмовила. Я досі не можу без сліз думати про це закінчення. «Там, далеко, сухі білі квіти погойдувалися й шепотіли на вечірніх полях. Сімдесят два роки минуло, а їй так і забракло часу довідатися, як вони звуться 3».

У певному сенсі, я прочитала це запізно — запізно, щоб написати до Ле Гвін і розповісти їй усе, що я тоді відчула, як дуже я хотіла, щоб моє життя погоджувалося зі світлом цього оповідання. Та, з іншого боку, я почувалася так, наче нарешті дійшла до порозуміння з Ле Гвін — наче прочитала слушну річ у слушний час, щоб полюбити її до глибини душі. Це було немов зустріч: слухати її голос, істинний і чистий, що злітав з уст старої жінки і дзвоном відлунював у моєму серці.

Книжки

Усі дороги ведуть до здобутків Ле Гвін. Незалежно від віку, незалежно від того, відома вона вам чи ні, ця книжка не найгірше місце, щоб розпочати або відновити знайомство з її творчістю. У цьому виданні зібрано три перші опубліковані романи Ле Гвін: «Світ Роканнона», «Планета вигнання» та «Місто ілюзій». Дія кожного з них відбувається на іншій планеті, і лише тонкі нитки тяглості поєднують їх між собою. Ці книжки не творять трилогії, немає наскрізного сюжету, що починався б у першому романі й закінчувався в останньому, їх лише умовно можна назвати циклом або серією. Голоси, історії й теми відлунюють і повторюються: значущість імен, дар думкомови, велич усесвіту й витривала малість людського життя всередині цієї величі. Натхненні тим самим духом, ці книжки є радше варіаціями, ніж частинами, імпровізаціями на еоловій арфі, що своїми мелодіями знову й знову розповідають про важливість імен, подорожей, часу.

У «Нашийнику Семлі» — початково це було самостійне оповідання, що тепер функціонує як пролог, — одна жінка шукає свій легендарний спадок, не знаючи, яку ціну їй доведеться врешті-решт заплатити. У «Світі Роканнона» космічний мандрівник застряє на планеті Бронзового віку і намагається дістатися до ансибла — технології, що дозволить йому без часового інтервалу розмовляти з людьми, віддаленими від нього на світлові роки. У «Планеті вигнання» люди-поселенці тяжко пристосовуються до життя на планеті, якій потрібно шістдесят земних років, щоб здійснити повний оберт довкола свого сонця. У «Місті ілюзій» у чоловіка відбирають ім'я та спогади, і він мусить заново починати життя на Землі, яку подібно до нього змушено забути своє минуле і позбавлено майбутнього.

У кожному з творів герої переживають відносність часу в моменти шокуєче стрімкого переміщення. Дев'ять років минає впродовж однієї ночі, зима може зайняти всю молодість людини, космічна подорож сприйматиметься як кількарічна, а тим часом на залишеній планеті мине понад століття. Ле Ґвін відслідковує характер родоводу та спільноти в цьому моторошному і неблаганному світлі, ніколи не забуваючи про людську шкалу часу життя до його знищення.

Існує спільна позиція, яку інколи займають критики, розглядаючи ці ранні твори авторки, оцінюючи їх лише в перспективі, постільки, поскільки вони провіщають чи представляють у мініатюрі пізніші теми й досягнення, так наче дуга авторського життя неодмінно вигинається в бік твору, про який ви, можливо, чули чи він вам сподобався. Це мене бентежить; у цих романах стільки речей, які захоплюють і зворушують, стільки гідного захвату й зачудування. Я поклоняюся достойній грації прози Ле Ґвін, яка водночас наче промовлена з небесної висоти і проголошена з-під землі, фізичності її письма, його вагомості й

танцю, звучанню глибокої і чистої любові до людського тіла, притаманному їй.

«Більшість моїх історій існують, — пише Ле Гвін у вступі до «Міста ілюзій», — щоб виправдати мандрівку. Насправді я ніколи не замислювалася над сюжетом аж так серйозно, мені йшлося про те, щоб дістатися з точки А в точку Б — чи, частіше, з точки А в точку А — найскладнішим і найбільш обхідним «шляхом». Каже вона це з певною самоіронією, а тим часом її твори демонструють, який безмір усього містить подорож: рух, дорожні труднощі, перетворення. Два з цих трьох романів зображають тривалі й тяжкі мандрівки, які перериваються епізодами з відмінним ритмом: розбивання і згортання табору, прохання про гостинність і приймання її або ж різка й страшна відмова в ній. У третьому творі ця динаміка є оберненою: герої переживають облогу, захищаючи місто від маршу нападників. Якщо тут є повільність, то є й багатство, — поширення звуку у воді, поринання у довірчий чистий голос оповідача.

Я читала всі вступи самої авторки до цих творів, готуючись написати свій, — як можна прочитати книгу-провідник, перш ніж рушати у власну подорож. Але такі книжки-провідники мають дуже короткий термін придатності; невдовзі їхні дороговкази самі стають курйозними артефактами, що у дрібних деталях описують давно зниклий ресторан, готель чи, загальніше кажучи, підказують обрис інтересів і клопотів колишньої культури.

Свій вступ до «Світу Роканнона» Ле Гвін написала через тринадцять років після першої появи книжки. У ньому вона шкодує через те, що називає «безладним змішуванням» фентезі і наукової фантастики, поєднання в тій самій історії летючих котів і захисних комбінезонів. Та це відносить її твір до жанру, про який можна довго говорити, не вичерпавши теми повністю. Читаючи цей вступ майже через п'ятдесят років після його написання, я виявила: те, що

змушувало авторку соромитися, захоплювало мене. Не могло не захопити всі покоління, які щось та любили у битвах між космочарівниками «Зоряних воєн». А, при нагоді, вперше на екранах кінотеатрів вони з'явилися за рік після публікації вступу Ле Гвін. Те, що вона назвала «безладним змішуванням», було, як на мене, творчою й чудовою оригінальністю, доказом того, що жанри можна й треба вигинати й викручувати у нові форми, надаючи їм нових значень. Кожна з цих книжок вдаряє у жанрові конвенції, наче уламок кременю, розпалюючи нове полум'я з викресаних іскор.

Однак не все було виправданнями. Ле Гвін написала також таке: вона бачила у «Світі Роканнона» «несміливість, легковажність і везіння новачка, — всі риси деміурга-початківця... Я напевне не змогла б написати таку історію тепер, але можу перелічити, а тринадцятилітня дистанція дозволяє мені спокійно розгледіти, що в ній не дуже, а що добре... І форма її добра». Мала б я ансамбль, сягнула б крізь десятиліття до цих слів і дискутувала б із ними; запевнила б, що непорушність жанрів вийде з моди, подібно до подушечок на плечах і вискубаних брів (я постійно зиркаю через плече на майбутніх читачів, адже за їхніх часів це знову може стати модним). Та хоча ансамблі потрібні, щоб розмовляти зі зниклим минулим, книжки — це технологія, якої ми потребуємо, щоб розмовляти з майбутнім, згортаючи простір і час у просту щирість голосу літньої жінки, яка переповідає історію своїх найранніших історій.

Зараз я у віці Ле Гвін, коли вона написала «Світ Роканнона», і химерно тішуся з того, що досі не прочитала її найвідоміших творів. Звичайно, маю такий намір, але дякую долі за можливість іти в ногу з книжками Ле Гвін, читати так, як вона їх писала, повторювати шлях, який вона здолала, не знаючи, що буде далі. Сприймати її саму і її твори не як гору, на яку треба піднятися, чи сонце, яке

можна побачити, а як подорож, яку треба розпочати. Приймати її не за граніт чи постійну величину, а за радісно болотисту дорогу, запашну і м'яку стежку, що звивається між заростями папороті, веде через пагорби і тягнеться далеко-далеко, за межі світів, які ми знаємо, чи тих, про які помилково судимо, наче добре їх знаємо. Взятися за цю працю ні надто рано, ні надто пізно, а в слушний час, — щоб привітати тебе, мій супутнику у цій мандрівці, тут, на порозі нової пригоди, незалежно від того, проробив ти вже цю працю раніше, чи ні, і сказати тобі, вирушаючи в путь:

Повернися з нами, повернися до нас, завжди повертайся додому
4.

Оттава, Онтаріо

Серпень 2021

1 Амаль ель-Мохтар (нар. 1984 р.) — канадська поетка і письменниця. (Прим. Н. Михаловської).

2 Le Guin, Ursula K. "Being Taken for Granite." *The Wave in the Mind: Talks and Essays on the Writer, the Reader, and the Imagination*. Boston: Shambhala Publications, 2004. (Прим. А. ель-Мохтар).

3 Le Guin, Ursula K. "The Day Before the Revolution." *Galaxy*, August 1974. (Прим. А. ель-Мохтар).

4 Le Guin, Ursula K. "Initiation Song from the Finders'Lodge." *Always Coming Home*. New York: Harper and Row, 1985. (Прим. А. ель-Мохтар).

...

Далі — у повній книжці «Світи вигнання та ілюзій».

nashaknyga.com.ua